

Рецензія

офіційного рецензента, кандидата педагогічних наук,
старшого наукового співробітника,
провідного наукового співробітника відділу моніторингу
та оцінювання якості загальної середньої освіти

Інституту педагогіки НАПН України

Науменко Світлани Олександрівни

на дисертацію Логінової Аліни Олексіївни

**«Методика вивчення наукової спадщини вчених в курсах шкільної
географії»**,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 014 Середня освіта
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність теми дослідження. Усі відкриття у будь-якій науковій галузі робляться дослідниками, кожен з яких має свій унікальний творчий шлях. Саме тому під час вивчення основ кожної науки важливе значення має ознайомлення з науковою спадщиною того чи іншого вченого та його внеском у розвиток науки. І шкільна географія в цьому контексті не є винятком. Проте в географії, на відміну від інших галузей наук, до когорти дослідників додаються видатні мандрівники – першовідкривачі нових земель. Методично обґрунтоване вивчення внеску кожного науковця і дослідника дає можливість учням не лише запам'ятати прізвища вчених та їх відкриття, а й усвідомити їх роль у розвитку географічних знань.

Вивчення наукової спадщини вчених формує в учнів цілісне уявлення про науку як сферу людської діяльності, спрямованої на пізнання і поглиблення знань про навколишній світ, науковий світогляд, розвиває критичне мислення, мотивує до дослідництва, прищеплює шанобливе ставлення до вчених та їхнього наукового доробку.

У сучасних умовах вивчення наукової спадщини українських вчених (сучасних і в історичній ретроспективі) формує в учнів громадянську

відповідальність і патріотизм, повагу до культурних цінностей українського народу і його історико-культурного надбання.

Аналіз літературних джерел та освітньої практики показує, що на сьогодні під час навчання географії у закладах загальної середньої освіти недостатньо використовується потенціал наукового доробку відомих учених-географів, зокрема, й через недостатню розробленість методики її вивчення в шкільних курсах географії.

Таким чином, тема наукового дослідження Аліни Олексіївни Логінової «Методика вивчення наукової спадщини вчених в курсах шкільної географії» відповідає потребам сучасної шкільної педагогічної освіти, є актуальною і доцільною.

Наукова новизна одержаних результатів. У результаті проведення комплексного дослідження здобувачкою *вперше* науково обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено методику вивчення у курсах географії у закладах загальної середньої освіти наукової спадщини вчених. Дослідниця виявила можливості залучення наукової спадщини вчених у зміст шкільної географічної освіти, обґрунтувала оптимальні форми, прийоми і види навчальної діяльності під час роботи з науковою спадщиною вчених, визначила і схарактеризувала рівні сформованості вмінь учнів аналізувати її.

Здобувачкою *розроблено* теоретичну модель методики вивчення наукової спадщини вчених у курсах географії закладів загальної середньої освіти; обґрунтовано принципи та критерії відбору наукової спадщини вчених та їх включення до змісту шкільної географічної освіти, особливості використання в освітньому процесі; з'ясовано психолого-педагогічні умови та засоби ефективної реалізації зазначеної моделі.

Запропоновано алгоритм проведення педагогічного експерименту щодо можливості використання наукової спадщини вчених у змісті географічної освіти та організації її опрацювання в освітній практиці;

авторське тлумачення поняття «наукова спадщина» та інтерпретовано його відповідно до завдань шкільної географічної освіти.

Створено навчально-методичний посібник, який містить завдання, орієнтовані на використання наукової спадщини вчених в освітньому процесі з географії.

Ступінь обґрунтованості використаних методів, отриманих результатів і положень дисертації. Аналіз дисертаційної праці А. О. Логінової дає підстави вважати, що вона виконана на належному методологічному рівні та є завершеним науковим дослідженням.

Дисертанткою чітко сформульовано й логічно узгоджено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Методи дослідження адекватні його методології та дали змогу розв'язати поставлені завдання.

На основі ґрунтовного аналізу джерельної бази дослідження (245 праць), серед яких сучасні й архівні вітчизняні та зарубіжні програми, підручники і посібники з географії для закладів загальної середньої освіти, дав можливість здобувачці переконливо окреслити теоретико-методичні основи дослідження, визначити місце і роль наукової спадщини вчених у змісті вітчизняної шкільної географічної освіти, дослідити зарубіжний досвід використання наукової спадщини у навчанні географії та розробити методичні рекомендації щодо її включення до змісту шкільної географії.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження забезпечується логікою подання матеріалу дисертації, послідовністю розв'язання поставлених завдань дослідження, апробацією результатів під час виступів на науково-методичних заходах різного рівня, висновками, які подані після кожного розділу, загальними висновками та додатками до дисертації.

Результати наукового дослідження А. О. Логінової впроваджено в освітній процес Ліцею політики, економіки, права та іноземних мов м. Києва, Ліцею «Голосіївський» № 241 м. Києва та Ліцею «Наукова зміна» м. Києва.

Наукові публікації Аліни Олексіївни Логінової цілком відображають отриманні результати дослідження. Їх кількість та обсяг відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Значення одержаних результатів для науки і практики й рекомендації щодо їх можливого використання. Результати дослідження можуть бути використані під час створення модельних навчальних програм, підручників і посібників географії для здобувачів закладів загальної середньої та вищої освіти, методичних посібників і рекомендацій щодо методики вивчення наукової спадщини вчених в курсах шкільної географії для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

Наукову цінність становить обґрунтована й експериментально перевірена авторська модель методики вивчення наукової спадщини вчених у шкільних курсах географії, метою якої є досягнення позитивної динаміки в кількісних і якісних показниках рівнів теоретичної і практичної підготовки учнів до роботи з науковою спадщиною вчених на уроках географії у закладах загальної середньої освіти.

Значний практичний інтерес становить авторський навчально-методичний посібник із завданнями, що забезпечують використання наукової спадщини вчених в освітньому процесі вивчення географії, та висновки і пропозиції, обґрунтовані в дисертаційній роботі щодо вдосконалення методики навчання географії у закладах загальної середньої освіти (методика роботи із сучасними та історичними (авторськими старовинними) картами, організація пізнавальної діяльності учнів у процесі позакласної екскурсійної діяльності, створення шкільного музею як позаурочного освітнього простору).

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Рецензована дисертаційна праця А. О. Логінової є добре структурованим дослідженням, яке складається із анотацій, вступу, трьох розділів, висновків (до розділів і

загальних), списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 276 сторінок, з яких 187 сторінок основного тексту.

У вступі обґрунтовано актуальність і вибір теми дослідження, чітко сформульовано об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, обґрунтовано методи дослідження, описано теоретико-методологічну основу дослідження, подано експериментальну базу дослідження, окреслено наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження, визначено особистий внесок здобувача, висвітлено апробацію результатів дослідження, подано інформацію щодо структури й обсягу дисертації.

У розділі 1 «Наукова спадщина в дидактичній системі географічної освіти» здійснено історико-педагогічний аналіз поняття «наукова спадщина» та висвітлено наукову спадщину як елемент концепту наукової освіти. Це дало можливість Аліні Олексіївні Логіновій висвітлити місце поняття «наукова спадщина» в дидактичній системі географічної освіти та запропонувати його авторське тлумачення, інтерпретоване для шкільної географічної освіти.

Аналіз змісту сучасних вітчизняних програм, підручників, контрольно-вимірювальних матеріалів (тестів ЗНО) з географії для закладів загальної середньої освіти дав можливість з'ясувати місце і роль наукової спадщини вчених у змісті шкільної географічної освіти України. Зокрема підтвердив актуальність обраної теми дослідження та доцільність обґрунтування підходів щодо відбору наукових текстів вчених-географів і їх вивчення в шкільних курсах географії.

Аналіз зарубіжного досвіду використання наукової спадщини у змісті шкільної географічної освіти дозволив виявити такі домінантні характеристики, як цінність доробку ученого; збереження культури в цілому та культурних досягнень її окремих представників; виховання в учнів шанобливого ставлення до досягнень і внеску у розвиток науки

видатних вчених, зокрема, вітчизняних; популяризація науки та формування в здобувачів загальної середньої освіти наукового світогляду.

У розділі 2 «Методика вивчення спадщини вчених у курсах шкільної географії» висвітлено методичні особливості використання спадщини українських вчених під час викладання географії у закладах загальної середньої освіти. Запропоновано варіанти формування ключових компетентностей учнів засобами наукової спадщини географів та розглянуто можливості використання наукової спадщини на уроках географії крізь призму діяльнісного й особистісно-орієнтованого підходів.

Подано авторську модель вивчення наукової спадщини вчених у курсах шкільної географії. Вона містить цільовий, організаційно-теоретичний, змістовий, діяльнісний та оцінно-результативний блоки. Висвітлено мету та завдання авторської моделі вивчення наукової спадщини вчених у курсах шкільної географії. Визначено, що її ефективна реалізація можлива за умови дотримання таких принципів: системності, наочності, історизму, науковості, самостійності, зв'язку теорії з практикою, доступності, поєднання індивідуального і колективного навчання. На основі означених принципів А. О. Логіною розроблено критерії відбору наукової спадщини вчених для використання у курсах шкільної географії та запропоновано алгоритм її відбору для вивчення на уроках географії.

Розділ 3 «Експериментальне дослідження ефективності методики вивчення наукової спадщини у процесі навчання географії» присвячено організації, проведенню та висвітленню результатів експериментального дослідження ефективності розробленої авторської методики вивчення наукової спадщини вчених в курсах шкільної географії. Результати педагогічного експерименту підтвердили ефективність впровадження запропонованої авторської методики: за результатами прикінцевого етапу експерименту в учнів експериментальних класів спостерігалася позитивна динаміка результатів навчання географії. Виявлено психолого-педагогічні

умови, врахування яких забезпечує ефективне включення наукової спадщини вчених до курсів шкільної географії.

Висвітлено методичні рекомендації щодо вивчення наукової спадщини вчених на уроках географії, зокрема шляхом проведення практичних робіт, інтегрованих уроків, виконання освітніх проєктів тощо, та у процесі позакласної екскурсійної діяльності. Запропоновано проєкт створення шкільного музею українського вченого (вчених) як освітнього простору для вивчення його (їх) наукової спадщини.

Зміст, обсяг і завершеність дисертації свідчать про належне дотримання здобувачкою вимог до наукової роботи та її професійну наукову зрілість.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. За результатами дослідження авторкою опубліковано 23 наукові публікації (15 – одноосібних та 8 – у співавторстві), серед яких: 1 – стаття у науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та Європейського Союзу, 4 – публікації у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б», 18 – публікації, у яких додатково відображені результати дослідження.

Аналіз змісту цих публікацій дає можливість констатувати, що наукові положення, висновки і рекомендації, одержані в результаті проведеного наукового дослідження, аргументовані та достатньо повно висвітлені. Матеріали дисертаційної роботи було апробовано на 18 науково-практичних заходах міжнародного та всеукраїнського рівнів.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Під час аналізу тексту дисертаційної праці А. О. Логінової не було виявлено порушень академічної доброчесності. Використання текстових запозичень без відповідних посилань на джерело інформації відсутні. Посилання й список використаних джерел оформлено належним чином.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту й оформлення дисертаційної праці. Загалом надаючи позитивну оцінку дисертаційній праці Аліни Олексіївни Логінової, зацентруємо увагу на окремих дискусійних положеннях, а також висловимо окремі побажання:

1. Доцільно було б більш широко проаналізувати вітчизняні підручники географії для закладів загальної середньої освіти, створені в контексті вимог Державного стандарту базової середньої освіти (2020) (відповідно до концепції Нової української школи), щодо наявності в них наукової спадщини вчених і порівняти їх з підручниками попереднього покоління. Це, на нашу думку, забезпечило б більш повний аналіз щодо включення наукової спадщини вчених у сучасні підручники.

2. Для опрацювання результатів експериментального дослідження ефективності розробленої авторської методики вивчення наукової спадщини вчених в курсах шкільної географії бажано було б більш широко використати методи математичної статистики. Це дало б можливість підвищити достовірність результатів дослідження.

Водночас наголошуємо, що зазначені зауваження і побажання не знижують загальну позитивну оцінку дисертації і мають рекомендаційний характер.

Загальний висновок. Дисертація Аліни Олексіївни Логінової «Методика вивчення наукової спадщини вчених в курсах шкільної географії» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке вирізняється актуальністю, науковою новизною та має теоретичне і практичне значення. За змістом, ґрунтовністю одержаних результатів й оформленням дисертація А. О. Логінової відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019 р.) та Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та

скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від 03.05.2024), а її авторка Аліна Олексіївна Логінова заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 014 Середня освіта галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний рецензент

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу моніторингу та оцінювання
якості загальної середньої освіти
Інституту педагогіки НАПН України

С. Наум

Світлана НАУМЕНКО

Власноручний підпис
СТВЕРДЖУЮ

Відповідаючий відділом кадрів
Інституту педагогіки НАПН України

С. Науменко

В. Науменко

03.04.2025р.